



Inatsisartunut ilaasortaq
Adam Kristensen, Inuit Ataqtigiit
/Maani

Qilalukkanik qernertanik nannunillu ilisimatusarnikkut misissuineq pillugu § 37 naapertorlugu apeqquteqaammut nr. 80-2023-mut akissut

Asasara Adam Kristensen

Inatsisartut suleriaasianni § 37, imm. 1 naapertorlugu qilalukkanik qernertanik nannunillu ilisimatusarnikkut misissuineq pillugu Naalakkersuisunut apeqquteqaateqarputit. Apeqqutitit uannit akineqartussanngorlugit innersuunneqarput.

Akissuteqaammut Pinngortitaleriffimmit ilisimatitsissutigineqartut tunngavigineqarput.

1. Ummannap imartaaniit Qaanaap imartaanut qilalukkat qernertat qanga kingullermik misissuiffigineqarpat kisinneqarlutillu?

Akissut: Pinngortitaleriffik arfernik aavernillu, inuiaqatigiinnut kalaallinut pingaaruteqartunik timmisartumiit kisitsisarpoq. Uteqattaarluni kisitsinissamut pilersaarut malillugu tamanna pisarpoq, tassanilu ukiut qulikkaarlugit minnerpaamik ataasiarluni uumasogatigiit tamarmik imikkut kisinneqartarnissaat anguniarneqartarpoq. Uumasogatigiit amerlassutsiminnut naleqqiullutik annertunerusumik piniarneqartillugit kisitsineq akulikinnerusarpoq. Kalaallit Nunaata kitaata avannaani qilalukkat qernertat kingullermik 2019-imi kisinneqarput. Upernavimmi Qaanaamilu kisitsinerup nutaap 2023-mi aasakkut pinissaa pilersaarutigineqarpoq.

Ummannami timmisartumiit kisitsisoqarsimanngilaq. Ummannami qilalukkat qernertat uumasogatigiinnit arlalinnit, aasakkut Kalaallit Nunaanni sumiiffinnit allaneersunit Canadameersunillu pisuusarnerat tamatumunnga peqquutaavoq. 2013-imi Canadamiut Canadami uumasogatigiinnik, Canadami Kalaallillu Nunaanni pisarineqartartunik tamanik kisitsingaatsiarput, aammalu 2023-mi aasakkut nutaamik kisitsinissaq pilersaarutigineqarpoq.

a. Misissuinermit atortut suut atorineqarpat?

Akissut: Kisitsinerit timmisartumiit ingerlanneqartarput.

b. Qanorlu misissuineq ingerlanneqarpa?

Akissut: Timmisartumiit kisitsinerit Nunani Imarpiup Avannaaniittuni Imaani Uumasunut Miluumasunut Ataatsimiititaliarsuarmit NAMMCO-mit aamma

Allakap ullua: 11-05-2023
Suliap normua: 2023 - 9681
Allagaatip ilisarnaataa:
22947757

Postboks 1614
3900 Nuuk
Tlf.: (+299) 34 50 00
Fax: (+299) 34 54 10
E-mail: pan@nanoq.gl
www.naalakkersuisut.gl

Qilalukkanut Qernertanut Qaqortanullu Ataatsimiititaliarsuarmit Ataatsimoorussamit JCNB-mit akuerineqartussaapput, taamaattumillu malittarisassat inissititerluakkat malinneqartussaallutik. Misissuiffiusuni tamani titarnerit aalajangersarneqartut aalajangersimasumik sukkassuseqarluni portussuseqarlunilu malillugit timmisoqartarpoq (160 km/nal. ak. aamma 215 meterit). Alapernaarsuisut alapernaarsuinerminni arfeq ataaseq amerlanerusulluunniit, aammalu takunninnermi ataatsimi eqimattat takusimagunikit sammivik nalunaarsortarpaat. Tamatuma kingorna arferit aqqarsimanertik imaluunniit timmisartup aqqutaaniit ungasippallaarnertik peqqutigalugu takuneqanngitsut amerlassusii naatsorsortarpaat.

Uumasooqatigiinnik pineqartunik piujuartitsiviusumik piniarnissamut siunnersuinermi kisitsinernit uumasut amerlassusii, arferit nuttariaasii kiisalu pisanut kisitsisitigut paasissutissat, piniartut immikkut nalunaaruteqarnermi immersugaanniit paasissutissat aamma biologit utoqqaassutsinik kinguaassiornernillu misissuinerisa inernerit atorineqartarput.

c. Sumi kisitsineq ingerlanneqarpa?

Akissut: Kalaallit Nunaata kitaata avannaani Kangerlussuarmit Qimusseriarsuarmilu qilalukkat qernertat 2007-imi aamma 2019-imi kisinneqarput, aammalu Qimusseriarsuarmit 2012-ii aamma 2014-imi kisinneqarlutik. Qimusseriarsuarmit Kangerlussuarmilu kisitsinerup tulliup 2023-mi aasakkut pinissaa pilersaarutigineqarpoq.

2. Nunatta Canadallu imartaani qilalukkat qernertat suut assigiinnigissutigaa?

Akissut: Qilalukkat qernertat uumasooqatigiit ukiumiit ukiumut aasaanerani sumiiffigisartagaat tunngavigalugu immikkoortinneqartarput. Canadap aamma Kalaallit Nunaata akornanni assigiinnigissut aneq tassaavoq, qilalukkat qernertat amerlanerujussuit Kalaallit Nunaanni kangerlunnut naleqqiullugu Canadami kangerlunni aasaanerani najuuttarnerat. Canadami uumasooqatigiit amerlanerupput uumasooqatigiillu annertunerusarlutik. Ukiunerani Kalaallit Nunaata kitaani qilalukkat Canadameersut aamma Kalaallit Nunaata kitaata avannaaneersut kattusimasut pisaqarfigineqartarput. Qilalukkanit qernertanit uumasooqatigiit, aasaanerani Kalaallit Nunaata kitaata avannaaniittartut ikilliartorput, tassalu uumasooqatigiinni qilalukkat qernertat ataatsimut amerlassusii piffissap ingerlanerani ikiliartorput. Kalaallit Nunaata kitaani qilalukkat qernertat ukiunerani pisat 10%-iisa missaat Kalaallit Nunaata kitaata avannaaneersuusarmata, Kalaallit Nunaata kitaata avannaani uumasooqatigiit amerlinissaat qulakkeerniarlugu Kalaallit Nunaata kitaani pisaasartut killilersornissaat pisariaqarpoq.

3. Nuna tamakkerlugu nannut amerlassusaat qanga kingullermik misissuiffigineqarpat kisinneqarlutillu?

Akissut: Kalaallit Nunaanni nannut uumasooqatigiit immikkoortut arfiniliupput. Uumasooqatigiinni immikkoortut pingasut Canadap aamma Kalaallit Nunaata kitaata akornaniupput, ataatsit qalasarsuup imartaata avannaaniupput aammalu marluk Kangerlunniarlutik. Kalaallit Nunaata kitaani Davis Strædet-imi uumasooqatigiit 2018-imi Canadamit kisinneqarput. Baffin Bugt-imi aamma Kane

Basin-imi uumasogatigiit 2013-imi aamma 2014-imi Kalaallit Nunaata Canadallu suleqatigiillutik kisippaat. Kangiani uumasogatigiit annerit naliliiffiginiarlugit suliat maanna ingerlapput. Suliaq 2023-mi marsimi aallartinneqarpoq aammalu maajimi naasussaalluni. Kangiata kujataani uumasogatigiit ikittunnguit 2024-2026-mi kisinneqarnissaannut danskit Avatangiisinut Aqutsisoqarfiannut aningaasanik qinnuteqartoqarpoq.

a. Misissuinermi paasissutissat suut pissarsiarineqarpat?

Akissut:

Davis Strædet: Nannut taakku amerlanertigut Canadap killeqarfiata iluaniittarput, aammalu ukiuunerani kalaallit imartanut pisarput, kitaatalu ukiuunerani sikua annertutillugu nunamut qanillisarlutik. 2017-2018-imi nannut 2.015-inut missiliorneqarput (1.603-t aamma 2.558-it akornanni), Canadamiullu misissuinerat kingulleq uumasogatigiit taakku ikiliartornerannik tikkuussivoq.

Baffin Bugten: Uumasogatigiit Canadalu ataatsimooruppagut. 2012-2013-imi nannut 2.800-nut missiliorneqarput (2.059-it aamma 3.593-it akornanni). Uumasogatigiit maannarpiaq amerliartornersut imaluunniit amerlassutsimikkut allanngorannginnersut ilisimaneqanngilaq, kisiannili ikiliartornissaat naatsorsuutigineqanngilaq. Uumasogatigiilli ukiuni qulikkaani tulluuttuni silap pissusiata allannguutai peqputigalugit ikiliartornissaat ilimagineqarpoq.

Kane Basin: Nannut uumasogatigiit taakku, Qaanaap aamma Ellesmere Island-ip akornanni uumasuusut 2013-2014-imi ikittunnguullutik 357-it missaaniippat (221-t aamma 493-it akornanni). Nannut taakku atugarissaarput, aammalu immap sikuata issusoorujussuujunnaarnera iluaqutigaat. Kalaallit Nunaata aamma Nunavummi Ellesmere Island-ip akornanni sumiiffiup avannarpasinnertaa ukiut untritilikkaat atukkatta naanerani nannunut uumaffigissallugu pitsaanerpaasussatut isikkoqarpoq.

Issittup imartaa: Kalaallit Nunaata avannaarsuani nannut ikittunnguupput, kisiannili immap sikuata saaliartornera ilutigalugu sumiiffiup nannunut pilerinarneruleriartornissaa, aammalu pisassat ajornannginnerulernissaat ilimanarpoq.

Tunu: Tunumi nannut qanoq amerlatiginersut ilisimaneqanngilaq, kisiannili maannarpiaq 64°N-imiit (Ikerup eqqaaniit) Kalaallit Nunaata avannaanut kisitsisoqarpoq. Suli Tunup avannaarsuani immap sikua issungaatsiarpoq, aammalu kangerluit amerlasuut sisujartortunik sermeqarput, taamaattumillu nannut ukiorpassuarni tulluuttuni Tunumi uumanissaat naatsorsuutigineqarpoq.

Tunup kujataa: Tunup kujataani nannut uumasogatigiit ikittunnguupput. Uumasogatigiinni nannut untritilinnik ikittuinnarnik amerlassuseqassasut naliliisoqarpoq, aammalu uumasogatigiit amerlassutsimikkut allanngorannginnersut, imaluunniit amerliartornersut/ikiliartornersut ilisimaneqanngilaq.

b. Sumi kisitsineq ingerlanneqarpa?

Akissut: 2017-2018-imi Davis Strædet-imi (Canada), 2012-2013-imi Baffin Bugt-imi (Kalaallit Nunaanni Sisimiuniit Qimusseriarsuarmut), 2013-2014-imi Kane Basin-imi (Qaanaap aamma Ellesmere Island-ip akornanni), 2023-mi marsimiit maajimut Tunumi (Imermiit Tunup Avannaarsuanut) nannut kisinneqarput.

Inussiarnersumik inuulluaqqusillunga


Kalistat Lund

INUIT ATAQATIGIIT INATSISARTUNI



08-04-2023

Inatsisartut Suleriaasianni § 37 naapertorlugu Naalackersuisunut apeqquut imaattoq matumuuna saqqummiuppara.

Naalackersuisunut apeqquteqaat:

1. Uummannap imartaaniit Qaanaap imartaanut qilalukkat qernertat qanga kingullermik misissuiffigineqarpat kisinneqarlutillu?
 - a. Misissuinermit atortut suut atorineqarpat
 - b. Qanorlu misissuineq ingerlanneqarpa?
 - c. Sumi kisitsineq ingerlanneqarpa?
2. Nunatta Canadallu imartaani qilalukkat qernertat suut assigiinngissutigaat?
3. Nuna tamakkerlugu nannut amerlassusaat qanga kingullermik misissuiffigineqarpat kisinneqarlutillu?
 - a. Misissuinermit paasissutissat suut pissarsiarineqarpat?
 - b. Sumi kisitsineq ingerlanneqarpa?

(Inatsisartunut Ilaasortaq Adam Kristensen, Inuit Ataqatigiit)

Tungavilersuut:

Isumaqarpunga pisariaqalersoq qilalukkanut qernertanut paasissutissat sukumiinerusut pigissallugit, taakkuummatami amerlanerusunik pisassiissangaanni misissungassat avaqqunneqarsinnaangitsut, taamatorluinnaq pingaaruteqartingaaq piniartut ilisimasaasa akuutinneqarnissaat tusaaneqarnissaallu.

Nanoq imaanginnalivippoq, qangaanerusoq Upernaviup eqqaani qaqutigooortuungaluarpoq, ullumikkut ukioq kaajallallugu takussaaginnalivinnikuuvoq, Upernavik kitaani ullumikkut nannut takussaajuaannarput aamma nannut pillugit paasissutissanik sukumiinerusunik pisariaqartitsivugut, uanga nammineq naliliisaguma nannut Upernaviup eqqaani amerliartuinnavipput.

Upernaviup illoqarfiani piniartut amerlangamik nannut pisarilluartarpaat, kisianni ukioq manna sikuungaluarluni sikkorluppoq, umiatsiarfiunani angallammillu angalaarfiunani, taamaammat nannut ikitsuinnaat pisarineqarput, Upernavik imaanerungaagat nannut pisassat nungujaarnerusarput.

Ullut suliffiusut qulit qaangiutsinnangit akineqarnissara kissaatingivara.



Allakkiaq: Qilalukkat qernertat kisinneqartarnerannut tunngatillugu paasissutissiissut

Naalackersuisoqarfiup Pinngortitaleriffik piumaffigaa qilalukkanik qernertanik kisitsisarnerit qanoq ingerlanneqartarnerat pillugu allakkioqqullugu. Ilanngullugulu aamma Naalackersuisoqarfiup piumasaqaatigaa kisitsisarnerit atatillugu qaammataasanut attaveqaatit, assilisat, dronit kiisalu piniartunit nalunaarsuutit, mobiltelefonu apps´illu arlaat assersuutigalugu kisitsinissanut atatillugu pilersaarusiornerni atorpeqarsinnaanersut. Kiisalu allakkiap naalackersuinermit suliaqartut oqaluuserisassap Inatsisartuni siullermeerneqarnerani aarleqqutigisaasa apeqqutigisaasalu akineqarnissaat Naalackersuisoqarfiup kissaatigaa. Nalornissutigisat oqaatigineqartut ilagaat soorlu pujortumi kisitsisoqarpat taavami, qilalukkat qernertat aqqaamasut ilanngunneqartarpat makkulumi sikup ataaniittut kisitsinermit ilanngunneqartarnerpat assigisaallu.

Innersuussut

Pinngortitaleriffimmeersut qilalukkanut qernertanut tunngatillugu siunnersuisarnerminni nalinginnaasumik innersuussutigisarpaat, Kalaallit Nunaata qilalukkanik qernertanik kisitsisarnerit periutsit atortinneqarsut toqqammavilersorluaagaasumillu aqqissuunneqarsimasut – periutsit taakkorpiaat atorlugit arfernik angisuunik, aavernik nannunillu kisitsisoqartarpoq – sanioqqunnagit nunatta atortassagai – periutsillu pineqartut nunarsuarmioqatigiit ilisimatuussutsikkut suliniaqatigiiffianit akuerisaapput. Periutsit matumani eqqartorneqartut ukiut 40-t ingerlaneranni ineriartortinneqarsimapput, canadamiillu periuserisartagaannut nalimmasagaallutik suliaallutik.

Timmisartuq atorlugu kisitsisarnerit akuerisaasut qernertaqassutsit sumiiffinni assigiingitsuni nikerarnerannik takutitsisarput, qilalukkanullu qernertanut tunngatillugu nalilersuiniarnerni qitiulluinnartumik pingaaruteqartuullutik. Taamatut utikattumik assigiissakkamillu misissuisarnerit kisitsisarnerillu uumasunik peqassutsit suugaluartulluunniit nikerartarnerannik takussutissiisarput, Kalaallit Nunaatalu pisuussutit uumassusillit allat soorlu raajat, saarulliit, qalerallit appallumi killiffiannik malinnaaffinninniarluni misissuisitsisarnerit qilalukkanik, arfernik angisuunik, nannunik allanillu kisitsisarnerit allaanerungillat.

Erseqqissaatigineqassaaq una; Kalaallit Nunaat NAMMCO´mi JNCB`milu ilaasortaatilluni (nunarsuarmioqatigiillu kattuffissuinut allanut) taava Kalaallit Nunaata kisimiilluni kisitsinerit qanoq ittuunissaannik/uutortagassat/misissuinissat peqassutsinillu nalilersuiniarnerni periutsit qanoq ittut atorpeqassanersut kisimiilluni aalajangersarsinnaatitaanngilai. Periutsinillu aalajangersaasussatuaq tassaavoq soqutigisanut arlaannaanulluunniit attuumassuteqanngitsumik ilisimatuussutsikkut naliliineq, naliliisussat aalajangigassaraat ilumut kisitsisimaneq atorpeqarsinnaanersoq. Taamatut killiliisimanerlusooq ajortuinnartumik isigineqarsinnaanngilaq, tassami kisitsisimanernit statistik atorlugu naatsorsuusiornernit

inernerinik pitsaassusiliinerup qulakkeerneqarneratut isigineqartussaammata.

Timmisartumik kisitsisarnerit

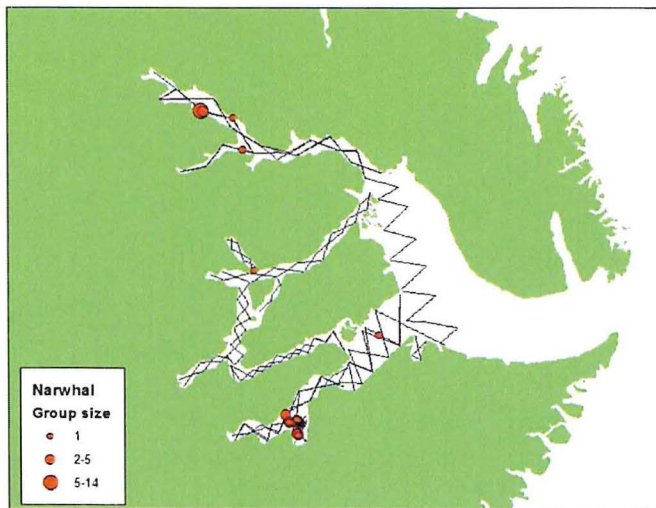
Nunarujussuarmi imartarujussuarmiluunniit isorartullunilu siammasittupilussuarmi uumasunik siaruarsimasupilussuarnik kisitsisarnerni timmisartumik imaluunniit qulimiguulimmik ullumikkut atortoqartarnissaa nunanit tamalaanit iluarinartinneqarnerpaavoq. Kisiannili timmisartumilluunniit kisitsigaluarnermi soorlu imartaq kisitsiffiginiagaq tamakkerlugu takuneqarsinnaaneq ajorpoq. Taamaattumillu pisariaqartarpoq imartat kisitsivigisassat mikinerusukkaarlugit kisitsivigineqartarnissaat – imartap kisitsivigisap tamakkerluni peqassusianut ersersitsisooqataassamat – kisitsivigisat tamakkerlutik inernerat takuniaraanni katitigassaasut. Oqarutta kisitsivigisassat imartakkaartumik immikkoortiterneqarsimasut, taava imartap toqqarsimasap ataatsip iluani immap assingani timmisartup ingerlavigisassai titarnerit (qallunaatut transektinik taaneqartartut) titartorneqareersimasarput. Titarneq malillugu kisitsivigisap ingerlaarfingineqaraangami, titarnermiillu avammut isigisinnaasap iluani qilalukkat qernertat qassit takuneqarsimanersut nalunaarsorneqartarput. Taamaalilluni imartat mikinerusukkaarlugit kisitsivigisimasanit qernertat takusimasat amerlassusiat imartarujussuaq kisitsivigisap tamakkerlugu qernertat amerlassuserisinnaasaannik naatsorsuusiornernut atorneqartarput.

Taakkumi imartakkaarlugit kisitsinermi inernerusut atorneqarsinnaassappata, ilaatigut qernertarpassuarnik takuffiusussatut naatsorsuuteqarfigisat aqqusaarneqartarput, aammali imartat takuffiusussatut naatsorsuuteqarfiuallaanngitsut aqqusaarneqartussaapput. Imartarujussuaq kisitsiffiusoq tamakkerlugu timmisartumik qalaavaaneqarsinnaanngimmat imartat mikinerusut toqqartorneqartarput qilalukkat qernertat siaruarsimanerannut tunngassutillit paasissutissat aallaavigalugit, taamalu toqqartuilernermi piniartut ilisimasaat ilanngunneqartarput. Tamakku nassuiaatigeriikkavut tunulequtaralugit aammalu kisitsinernut atatillugu iluatsissinnaasut aallaavigalugit timmisartup ingerlaarfingisassai kisitsineq allartitsinnagu aalajangersorneqartarput (Takuss. 1, qupp. X). Tassa ingerlaarfissat peqqissaarluinnartumik aalajangersorneqareertarput, naatsorsueriaatsit malitassat maleqqissaarneqarnissaat kingornagullu naatsorsuusiornerni periutsit malinneqarnissaat qulakkeerumallugit.

Timmisartuq atorlugu kisitsinermi kisitsisut sisamaasarput. Kisitsisut tamarmik immikkut avammut pullangasumik igalaaqartarput, taamaalillutik isikkiviat killingusaaq angullugu ammartarlunilusoq. Qernertamik takunissamut periarfissaq anginerpaavoq arfeq isikkivigisamut qaninnerpaamiippat, taamalu takunissamut periarfissaq timmisartumit (titarneq malitamit) ungasillartortilluni milliartortarpoq. Kisitsinerup nalaani kisitsisut immikkoorluinnartarput oqaluussinnaanatik tusaasaqarsinnaasaratillu, taamaalillutik kisitseqatertik qanoq takusaqartigisimappat ilisimasaqanngivittarlutik. Taamaalilluni takuneqartarpoq kisitsisut ataasiakkaarlutik qanoq qernertanik ingerlaarfimminni takusaqarnissamik tappitsiginerat.

Qernertat kisitsisunit takuneqartut tamarmik qitiusumik qarasaasiamut nalunaarutigineqartarput, timmereernerup kingorna nalunaarsuutit tamakkerlugit katiterneqartarput immikkoortiterneqartarlutillu takunermi nalunaaqutaq, amerlassusit, timmisartumiit qernertamut vinkeli aammalu takusap positionia.

Timmisartuq atorlugu kisitsinermi kisitsisut sisamaasarput. Kisitsisut tamarmik immikkut avammut pullangasumik igalaaqartarput, taamaalillutik isikkiviat killingusaaq angullugu ammartarlunilusoq. Qernertamik takunissamut periarfissaq anginerpaavoq arfeq isikkivigisamut qaninnerpaamiippat, taamalu takunissamut periarfissaq timmisartumit (titarneq malitamit) ungasillartortilluni milliartortarpoq. Kisitsinerup nalaani kisitsisut immikkoorluinnartarput oqaluussinnaanatik tusaasaqarsinnaasaratillu, taamaalillutik



Takusutissiaq 1. Ittoqqortoormiit kangerlussuani qilalukkanik qernertanik 2017-imi (qulaatungaaniittoq) kisitsinermi qernertanik takuffiusimasut (aappaluttut) aammalu Qaanaap kangerlussuani 2019-imi (alleq – sungaartut). Titarnerit qernertut tassa timmisartup ingerlaarfigisimasai (transekter), taakkulu taaneqarsinnaapput imartap kisitsiffiusup tamakkerluni peqassusianik ersitsersitseqataasut.

kisitseqatertik qanoq takusaqartigisimappat ilisimasaqanngivittarlutik. Taamaalillini takuneqartarpoq kisitsisut ataasiakkaarlutik qanoq qernertanik ingerlaarfimminni takusaqarnissamik tappitsiginerat.

Qernertat kisitsisunit takuneqartut tamarmik qitiusumik qarasaasiamut nalunaarutigineqartarput, timmereernerup kingorna nalunaarsuutit tamakkerlugit katiterneqartarput immikkoortiterneqartarlutillu takunermi nalunaaqutaq, amerlassutsit, timmisartumiit qernertamut vinkeli aammalu takusap positionia.

Kisitsisunit nalunaarsukkat sanilliunneqartarput takuniarlugu arfeq takuneqarsimasoq tamarmik takusimaneraat imaluunniit arlaata takunngitsoorsimaneraa. Kisitsissup saarliup tunorliullu nalunaarsugaat assigiinnersut imaluunniit takkuitsortoqarsimansoq misissorneqartarput

Aammalu vinkeli sanilliunneqartarlutik, assigiimmik vinkeleqarpata takunneqatigiissimassapput akkerlianilu. Vinkeli aamma atorlugu paasineqarsinnaavoq arfeq timmisartumit qanoq

ungasitsigisumiittoq. Tassa kisitseriaaseq trigonometri ajornanngitsunnguamik atorlugu naatsorsorneqarsinnaavoq imaq qulaavaagaq qanoq annertutigisoq – tassa timmisartumit qernertamut vinkeli timmisartullu qanoq qatsitsigisumik timminera atorlugit naatsorsuisoqarsinnaasarami.

Taama kisitsinermit qernertat qassiusinnaanerit naatsorsuiniarnermi periuseq naatsorsueriutsillu ilisimaqqissaarneqartariaqarput, naatsorsuisinnaassuseqartuussallunilu. Timmisartumik kisitsisarnerit akisuupilorujussuupput, taamaattumik Pinngortitaleriffik misilittagartuunik taamaallaat kisitsisitsisarpoq. Tassami paasissutissat pissarsiarineqartut pitsaasuullutik atorsinnaasussaapput. Kisitsisartut amerlanerpaat inuuniutigalugu kisitsisartuupput, nunarsuarlu tamakkiusallugu angalaqattaartarput uumasunik kisitseqataasarlutik.

Kisitsinermit atugassarititaasut malinnaafigeqqissaartarpavut(er kontrollerede)

Erseqqissaatigineqassaaq pujortumi kisitsisoqanngisaannarmat, imaluunniit mallersumi qalilittumilluunniit, qalilinnerimi qernertanut assersuuneqaaqjaasinnaammata. Tassa timmisoqarnerneq kisitsisoqarnerluunniit ajorpoq anoraanguamit (4-6 knob) sakkortunerusumik anerlileraangat, killissarititaasoq assigaa 2 Beaufort-skalami

Qaammataasanut nassitsissutit aqqaamasarneranniillu paasissutissaatit

Kisitsisut qernertat immap iluaniittut takusinnaanngilaat. Uumasut ingerlaartaasiat, siaruarsimanagerat uninngaartarnerat aammalu pueqqanerisa sivissusiannik paasisaqarusullutik Pinngortitaleriffimmeersut uumasorpasuarunik – arferit, aarrit, puisit allanillu – qaammataasanut nassitsissutilersuikuupput, paasissutissallu pissarsiarinikuusagut tunngavigalugit naatsorsuusiornernut nalimmassaatinik pilersitsinikuulluta, soorlu aqqaamasut qassiusinnaanerit amerlassusiisa missaasa kisitsinermit ilanngunneqarnissaat eqqarsaatigalugit. Taamatut aamma sikup ataaniittortaat eqqarsaatigalugit nalimmassaassutigineqartarput. Qaammataasanut nassitsissutit peqquutaallutik assersuutigalugu paasinikuarput qilalukkat qernertat ullormut piffissap 1/3-ia immap qaavatungaata missaani 2 meterinik itissusilimmi uninngaartartut, taamaannerannilu timmisartumik kisitsisunit takuneqarsinnaasarput. Tassa imaappoq qilalukkat qernertat amerlassusiat gang'erneqartarpoq 3-p missaanik, taakku immap qulaatungaaniittut ilannguniarlugit. Nalimmassaat taanna kisitsinermit inernerusumut pingaaruteqartupilussuvoq.

Statistikkitaanik nalilersuinerit

Timmisartumik kisitsinermit arferit tamannguisa kisinnissaat ajornavippoq. Taamaattumillu naatsorsuusiornerni kisitsinerup ilusiligaanera eqqarsaatigalugu statistikkitaasa naatsorsuusiornissani tullinguuttuni atorsinnaanissaat qulakkeerniarlugu maleruaqqusat malilluarneqarnissaat pingaartuuvooq. Siullermik, imartaq kisitsiffiusoq tamakkerlugu qulangiuaarneqarneq ajorpoq; imartat mikinerusukkaarlugit immap assingani titartoriikkat malillugit kisitsinerit ingerlanneqartarput, taamaalluni imartap kisitsiffigissap tamakkerluni angissusiata 20-30 %-ia timmisartumik qulaavaaneqartarpoq. Tamakku saniatigut timmisartup qulaannerata nalaani qernertat ilaat aqqaamasut kisitsisunit takuneqarsinnaaneq ajorput. Aamma naatsorsuusiornerni ilanngunneqartussaavoq kisitsisup aappaata

takusaqanngitsoornissaanik periarfissaq (sandsynlighed), tamannalu aaqinneqartarpoq kisitseqatigisap paasissutissaataanik sanilliussinikkut. Naatsorsuusiernerit statistikkusut pisariaqavissullu suliarinaraanni, piumasaqaataavoq naammattunik amerlasuunillu kisitsinernit paasissutissaateqarnissaq. Paasissutissanik naammangitsunik katersisoqarsimappat, taava naatsorsuutigineqartariaqassaaq naatsorsuinerit nangaassutitaat qaffasissorujussuarmissamat, tassa ima paasillugu kisitsisit inernerusut tutsuiginaataat appassisumiissamat.

Nangaassutip siuliani eqqartorneqartup sapinngisamik appasinnerpaamiitinneqarnissaa pingartupilussuuvoq. Kisitsinerup peqqissaarunneqarnera qaffariartortillugu, nangaassutissaanik pilersitsisinnaaneq apparitortarpoq – imartaq qulaavagassaq ajunngilluinnartumik (kukkussuteqarnani aporfeqarnanilu) ingerlaarfigisimagaanni takusassallu takuitsoortarsimanagit pisimagaanni kisitsineq peqqissaarussaasumik ingerlanneqassaaq. Qernertaqatigiaat takusartakkat ikippalaartukkuutaarpata (tassa qernertat takusat ikippallaarujussuuartarpata), taava naatsorsuusiorsinnaanissaq ajornakusoorsuutussaaq, aammalu kisitsimmik inaarummik tutsuiginaateqarpallaanngitsumik, taamaalillunilu atorsinnaassuseqarpiannngitsumik, pissarsinissamik periarfissaq qaffasissorujussuanngussaaq.

Timmisartumik kisitsinnermit kisitsisit pissarsiarineqartut suliareqqinneqarnerini inernerusup nangaassutitaanik naatsorsuusiernerit suliarisarnerat naatsorsuusiernerit tamaasa isigalugit pingaarnepaajupput. Nangaassutitaata naatsorsorniarnerni kisitseriaatsit arlalippassuit misiligarneqartarput, inernerusup nangaassutitai pitsaanerpaamik takutinneqarnissaat qulakkeerniarlugu. Naatsorsuusiornertaat amerlasuutigut nunarsuarmi allaneersut, tamakkulerinernut immikkut pikkoriffeqalersimasut, atorlugit suliarineqartarput. Kisitsinnermit suliat nalunaarusiarineqarneranni tamakku tamarmik ilaasarput, kiitsisillu nunarsuarmioqatigiit suliniaqatigiiffiini (soorlu arfaniarneq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi, *International Whaling Commission* - IWC-mi, Atlantikup Avannaani Imaani Miluumasut pillugit ataatsimiititaliarsuarmi, *North Atlantic Marine Mammal Commission*, NAMMCO-mi) qaqilerneqartarput. Kisitsisit tamavimmik immikkut ilisimasalinnit soqutigisanullu arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsunit sunannguaq tamaat angullugu nalilersorneqartarput, aatsaallu kisitsisit eqqortuuppata akuerineqartarlutik. Taamallu peqqissaarussaatisumik nalilersuisoqartarmat kisitsinerit ilaannit suliat aatsaat ukiut arlerlugit qaangiunnerini naammassineqartarput, taamaalillunilu uumasooqatigiiaat qasserpiarnik assersuutigalugu qernertartaqarnersut akuerineqartarlutik.

NAMMCO`p ataani ilisimatuussutsikkut immikkoortumik suleqatigiissitaqarpoq (*Abundance Estimation Working Group – Amerlassutsinik Missiliuussiniarnerni suleqatigiissitaq*), inuttaligaavorlu nunarsuarmioqatigiit akornanni uumasusilinnik amerlassusiliinarnerni natsorsueriaatsit eqqarsaatigalugit pikkorissutsimikkut siuttuusunik. Pinnngortitaleriffimmi ilisimatusartartut atorfeqartut ilaat naatsorsuillammaat suleqatigiiffiani ilaapput, taamaalilluni qulakkeerneqarluni Kalaallit Nunaaneersut ilisimatusartartut sallerisaallutik suleqataasut taamalillutillu Kalaallit Nunaat ilisimatusarnerup iluani tamakkunuunatigut siuttunut ilaatillugu.

Nutaatut periusissisanik siunnersuutit

Pinnngortitaleriffimmeersut uumasunik kisitsisarnernut atatillugu dron`inik atuinermik misilittagaqanngillat, nunallu allat periuserisartagaat qiviarutsigit dronit kisitsisarnerni atugaavallaartorsuunngillat, taamaallaat arfernik qanittumiittunik kisitsinerni

atorneqartarsimanagerat ilisimasaqarfigaarput. Qilalukkat qernertat Tunup imartaaniittartut sineriak 2.000 km-inik isorartutigisoq siaruarsimaffigivaat, droninillu atussagaluaaraanni ullumi pigineqartut atorsinnaangillat. Taannaannarlunniit pequtugalugu dronit kisitsinerni atorneqarneq ajorput.

Dronit atussagaluaaraanni immap qaava kisitsiviususaaq assileqattaassagaluarpaat, taamaaliussagaannilu piffissartornarturujussuussalluni – aammalu asserparpassuit qilalugartaqarsinnaanerat taakuniarlugu misissugassarpassuusassapput. Pinngortitaleriffimmeersut Qimusseriarsuarmi immap qaavanik dron'it atorgit misileraanernik ingerlatsinikuupput, peqatigisaanik sumiiffimmi tassanerpiaq kitiseriuseq nalinginnaasoq atorlugu kisitsisoqarpoq. Paasineqarpoq dron'imik atuilluni kisitsineq nalinginnaasumik kisitsinermi ajornipilussuusoq, tassami dron'it assilisaannik misissuititsineq qaammatit arlerlugit ingerlavoq inuit arlallit atorlugit, aammalu dron'ip assilisa issariarnermilusooq tassanerpiaannaq assilisaapput. Timmisartumiit kisitsisoq qisuariarnissaminut piffissaqarneraaq (1 minut angullugu) qernertassarsiorluni qinernissaminut puisussaasinnaasunullu piareersimalluni. Assilisalli iluaqutigaat qaqugumorsuaq uppersaataasinnaasaramik.

Nunat tamalaat maanna ulapputigisorujussuuaat **qaammataasat** atorlugit kisitsisinnaasalernissat qanoq aaqqinneqarsinnaanerat periarfissarsiullugu. Maannamulli arfeqatigiiaat angisoorsuunnigitsut kisinneqartarlutik taamaallaat misileraataanikuupput. Qammataasanik iluaquteqarluni kisitsiniarnerni ajornartorsiutit annerpaartaraat naak assiliillaqqissorsuugaluarlutik imartapiluunersuaq tamakkerlugu ataatsikkut assilisinnaangimmassuk, piffissarujussuarmi atortussaavaat assileeqattaarnerpassuarnut. Tamannalu kitiseriutsini tamani tunngavigineqartumut, tassalu kisitsinermi kisitsiffigisassaq sapinngisamik piffissaq sivikinnerpaaq (kisitsineq piffissaq eqqarsaatigalugu ataatsimoortupajaamik ingerlanneqarnissaanik aalajangiussaq) atorlugu naammassineqartartussaagami. Ajornartorsiutillu ilagaattaaq qaammataasamiit assilisat amerlasoorpapiilussuunissaat, assit millionilippassuit misissuiffigisariaqassagamik.

Sumiiffigisami uppersaaserneqartumik nalunarsuinerit, soorlu **oqarasuaatit mobiilit** assigisaallu atorlugit arferit nuunnguamik uiaanerannik nalunaarsuinerusinnaavoq. Taamatut uppersaasersuineq Qimusseriarsuarmi taavani piniartut peqatigalugit misilernerneqarnikuvoq, naak inernerusut peqassutsimik naliliinariarni atorneqarsinnaangikkaluartut. Ajornartorsiut unaaleqqipporaasiit imartaq kisitsivissaq sapinngisamik piffissaq sivikinnerpaaq atorlugu kisitsivigineqartussaammat. Tassami qanigisaannaq kisitsivineqarsimappat kisitsisit pissarsiarineqartut kisitsiviusoq tamakkivillugu isigalugu appasippallaarujussuuartarmata, taamaalillunilu kisitsisit pissarsiarineqartut tutsuiginaataat appartussaalluni. Tunup sineriarujussuani ajornavissaaq sumiiffigisami assiliissutit assigisaalu atorlugit kisitsisoqarniaraluarpat. Tassami assiliissutit killigisaat imaammata avasinnerusumiittut anguneqarsinnaanatik. Aammalu taamatut kisitsiniassagaluaaraanni aqqaamasut amerlassuserisinnaasaannik nalimmassaassuteqartoqarsinnaassannginnami.

Piniartulli assilisartagaannit takusimasat uppersaataataattut, ataatsimoortuni uumasut qassiunerannik aammalu piaqqat amerlassuserisinnaasaannik takussutissionernut atorneqarsinnaapput.

Kisitsinerit akuerineqarsinnaasussaaput

Kalaallit Nunaanni qilalukkat qernertat iluaqutigineqarnerat pillugu siunnersuisartut tassaapput NAMMCO`p ilisimatuussutsikkut ataatsimiititaliaa aammalu JCNB`p ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitaa. Taamaammallu taakku suliniaqatigiiffiit aamma taakkuupput Kalaallit Nunaanni (caadamilu) qilalukkanik qernertanik kisitsinernik akisussaasuullutik akuersisartuusut. Kisitseriaaseq maanna atorneqartoq akuerisaavoq, periutsili nutaat piffissami sivisoorujussuarmi misilittarneqaqqaarlutik akuerineqartarput, periutsinik akuerineqarsimanngitsunik atuinissaq innersuunnangilaq. Taamaaliussagaanni angusarisimasat peqassutsinik nalilersuiniarnerni atorneqarsinnaanngitsutut nalilerneqariaannaapput, soorlu nalunaaqutseriarlugit pisareqqillugit peqassutsinik naatsorsuiniarneralut Kalaallit Nunaata marloriarluni NAMMCO`mut saqqummiunniukuusaralut akuerineqanngitsoorneqarnikuusut. Aamma Kalaallit Nunaata kitaani Canadamilu kisitsinerit arlallit JCNB`mit kaseerneqarnikuusut.

Erseqqissaatigineqassaaq Kalaallit Nunaat NAMMCO`mi, JCNB`mi allanilu nunarsuarmiut suleqatigiiffiini ilaasortaagallartillugu Kalaallit Nunaat peqassutsinik nalilersuiniarni periutsit suut atorneqarnissaannik aalajangersaanissamat kisimiilluni aalajangersaasinnaatitaanngimmat. Tamakku soqutigisanut arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsunit ilisimatuussutsikkut nalilerneqassalluni kisitsinernit inernerit periutsit akuerisat malillugit ingerlanneqarsimanersoq aammalu akuerineqarsinnaanersoq.

Pinngortitaleriffimmeersut takukutsoorsinnaavaat kisitsinissat misissuinissallu qaqugukkut sumilu ingerlanneqarsinnaanernannik piniartunit siunnersorneqarnissaq inissaminiimmat. Piniartulli toqqaannartumik aalajangiisnaatitaanngillat sumi qanorlu iliorluni kisitsisoqassanersoq, tassami kisitsinerit siunnersuiniarni atorneqarsinnaassappata statistik atorlugu naatsorsueriaatsit tunngavilersorluugaasut naapertorlugit ingerlanneqartariaqarput.

Pinngortitaleriffimmeersut kisitsinerminnut atatillugu piniartut ajornanngippat ilaatikkusuttorujussuuuat (timmisartumi inissaqarpat aammalu aningaasaliissutit naammappata). Taamaalortoqassappalli aalajangiisuusorujussuusaaq Pinngortitaleriffimmeersut akisussaaffimmik tigungminiinnarnissaat, matumani kisitsinissap pilersaarusiorneqarnera ingerlanneqarneralu tamaasa akisussaaffigiussagaat aalajangiisuusaaq. Piniartut kisitsinernut tamatigit peqataatinneqartarnissaasa inatsisilersuunneqarnissaa qeratassaaq killilersuutaallunilu (aningaasartuutitigit iluatsissinnaanissaanullu). Pinngortitaleriffimmeersut innersuussutiginnigilaat taamatut atortitsilernissap inatsisilersuullugu piunasaqaatigineqarnissaa.

Peqassutsit nikerartarnerinik takussutissat isumaqartupilussuupput

Kalaallit Nunaata kitaani, Kitaata avannaani, Tunup avannaarsuani Tunullu imartaani qilalukkat qernertat qaqortallu aammalumi aarrit 1981-ip 2019-llu akornanni timmisartoq atorlugu 34-riarluni kisitsisoqartarsimavoq. Aamma Kalaallit Nunaata kitaata Tunullu imartaanni ukiuni pineqartuni arfernik angisuunik kisitsisoqartarsimavoq arfineq sisamariarluni. Taamaalilluni Kalaallit Nunaat utikattumik sanilliunneqarsinnaasunillu misissuisarnernik kisitsisarnernillu inernernik ukiorpassuannagortuni immikkuullarilluinnartunik tunngavilersorluugaasunillu pigisaqarpoq. Paasissutissat taakku peqassutsinik nalilersuiniarnerni tunngaviusumik pingaaruteqartupilorujussuupput aammalu imaani uumassusillit ataqaatigiiffiik itinerusumik

pasisaqarniarnermi iluaqutaasupilorujussuullutik.

Kalaallit Nunaatali kisitseriaaseq allanngortissappagu, siuliani eqqartukkat paasisutissat kisitsillu immaqqa ingerlateqqinneqarsinnaajunnaassapput. Tamanna isumaqarpoq arfeqassutsit nalilersuiffiginialugit peqassutsit nikerartarnerinik takussutissat pigineqartut imaani uumassusillit ataqatigiiffiini siunissami allannguutaajumaartussanik takutitsisarnerannik paasisaqartarneq allannguuteqassaaq immaqaluunniit allaat tamanna periarfissaq annaaneqassalluni.

Nunarsuarmioqataanerlu qiviarutsigu imaappoq Kalaallit Nunaata Canadallu kisitseriaatsinik assigiissakanik ukiorpassuannngortuni ineriartortitseqatigiissimanerat maangaannartinneqassaaq. Taamaalilluni nunat taakku akunnerminni kisitsisarnernit inernerusunik sanilliussisarnerat akornuserneqassaaq imaluunniit aserorneqarluni.

Inussiarnersumik inuulluaqqusilluta

Fernando Ugarte aamma Mads Peter Heide-Jørgensen

Pingortitaleriffik, Miluumasunut Timmissanullu Immikkoortortaqarfik